

पोखरा महानगरमा गोलमैंडाको न्यूनतम समर्थन मूल्यको लागि
प्रारम्भिक अध्ययन

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्क्षी विकास मन्त्रालय
प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजन
परियोजना कार्यन्वयन इकाई
कास्की, पोखरा

गोलभेंडा एक बहुउपयोगी तरकारी वाली हो जसको खेती नेपालको सबै भू-भागमा सफलतापूर्वक हुने गर्दछ। खासगरी हिँउदे बालीको रूपमा लगाईने भएता पनि प्लाष्टिक घरभित्र तरकारी खेती गर्ने प्रविधिको विकास भएसँगै वर्षा मौसममा पनि व्यावसायिक खेती हुन थालेको छ। वर्षा मौसममाहुने खेती बेमौसमी हुने भएकोले बजारमा गोलभेंडाले अन्य समयभन्दा बढी मूल्य पाउने हुँदाम्रो आम्दानी लिन सकिन्छ। आयआर्जनको श्रोत राम्रो हुने भएकोले प्लाष्टिक घरभित्र गोलभेंडाको व्यावसायिक खेती गर्ने कृषकको संख्या दिनानुदिन बढ्दो छ।

तरकारी उत्पादनको हिसावले कास्की जिल्ला पनि अग्रपङ्क्तिमा पर्दछ। यहाँको हावापानी तरकारी खेतीको लागि उपयुक्त रहेकोले अधिकांश कृषकहरू यसमा आवद्ध छन्। कृषिमा आधुनिकीकरणको शुरुवात भएसँगै नयाँ एवम् आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी व्यावसायिक तरकारी उत्पादनमा लाग्ने कृषकको संख्या पनि बढ्दो छ। यसै अन्तर्गत प्लाष्टिक घरभित्र गोलभेंडा लगायतका अन्य तरकारी बालीको व्यावसायिक उत्पादनमा कृषकको आकर्षण बढ्दो छ। बेमौसमी गोलभेंडाको बजार मूल्य तुलनात्मक रूपमा हिँउदे गोलभेंडाभन्दा बढी हुने गर्दछ। यो समयमा छिमेकी मुलुक भारतमा पनि नेपाली तरकारीको माग उच्च हुने हुँदा निर्यात समेत गर्न सकिन्छ। यद्यपि बजार मूल्यमा स्थिरता कायम हुन नसक्दा उत्पादकहरू मर्कामा पर्ने गरेका छन्। कहिले काँही लागत खर्चसमेत उठाउन नसकिने गरी मूल्यमा गिरावट आईदिँदा कृषकहरूको मनोबलमा कमी आउने गरेको देखिन्छ। गोलभेंडाको बजार मूल्यमा हुने अस्थिरताले अधिकांश कृषकहरू, विशेषगरी साना कृषकहरू, बढी प्रभावित हुने गरेका छन्। बजार मूल्यमा स्थिरता कायम राख्न र गोलभेंडाको व्यावसायिक खेतीमा कृषकलाई आकर्षित गरी उत्पादनमा वृद्धि तथा निर्यात प्रवर्धन गर्न सुहाउँदो मूल्य नीति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने आवश्यक देखिन्छ।

विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरूले सुहाउँदो मूल्य नीतिहरू प्रयोगमा ल्याएका छन्। उदाहरणको लागि संयुक्त राष्ट्र अमेरीका सरकारले विशेषगरी निर्यातयोग्य वस्तुहरूमा कृषकहरूलाई समर्थन मूल्य दिने योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। यस योजना अन्तर्गत बजार मूल्य, आधार मूल्य (floor or base price) भन्दातल झरेमा सरकारले सिधै कृषकलाई समर्थन मूल्य प्रदान गर्ने गर्छ। नेपालमा ऊखू बालीमा सरकारले यस किसिमको मूल्य नीति अपनाएको छ। यद्यपि किसानबाट ऊखू खरिद गर्दा ठूलो रकम आवश्यक पर्ने र सरकारलाई आर्थिक भार पर्ने हुँदा यस किसिमको समर्थन मूल्य नीति नेपालको लागि प्रभावकारी देखिएको छैन। त्यसैगरी छिमेकी राष्ट्र भारतले धेरैजसो कृषिजन्य बालीमा न्यूनतम समर्थन मूल्य नीति अपनाएको छ। बजार मूल्य सरकारले तोकेको न्यूनतम समर्थन मूल्यभन्दा कम भएमा सरकारले किसानहरूबाट कृषि उपज खरिद गरी मूल्य कायम राख्छ। नेपालमा धान र गहुँमा न्यूनतम समर्थन मूल्य घोषणा गरिएता पनि कार्यान्वयन भने हुन सकेको छैन।

कृषि उपजको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी राष्ट्रिय माग आपूर्ति र निर्यात प्रवर्धन गर्ने लक्ष्य प्राप्तिको लागि सर्वप्रथम किसानबाट उत्पादन हुने कृषि उपजको उचित मूल्य निर्धारण गर्न जरुरी हुन्छ। विभिन्न मूल्य नीतिहरू मध्ये न्यूनतम समर्थन मूल्यको निर्धारण र प्रभावकारी कार्यान्वयन लागू गर्न सकेमा कृषकहरू लाभान्वित एवम् प्रोत्साहित हुने देखिन्छन्। यस अन्तर्गत सरकारले निश्चित बालीको न्यूनतम आधारमूल्य निर्धारण गर्दछ र बजार मूल्य आधारमूल्यभन्दा

कम भएमा कृषकहरुबाट उत्पादन खरिद गर्ने गर्छ। यसो गर्नाले कृषकले उत्पादन बापत पाउनु पर्ने नाफा कायम नै रहन्छ। यद्यपि छिट्टै नाशवान हुने र लामो समयसम्म भण्डारण गरी राख्न नसकिने प्रवृत्तिले गर्दा तरकारी बालीमा अन्न बालीमा जस्तो न्यूनतम समर्थन मूल्य निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न सजिलो भने छैन। न्यूनतम समर्थन मूल्य निर्धारणमा विभिन्न कारकतत्वहरुको भूमिका रहेको हुन्छ तर विशेषत उत्पादन लागत खर्च र उत्पादकत्वको आधारमा न्यूनतम समर्थन मूल्य निर्धारण गर्ने गरिन्छ।

गोलभेंडाको खपत, माग-आपूर्ति तथा बजार मूल्यको अवस्था

नेपालको अन्य क्षेत्रको तुलनामा पश्चिमी क्षेत्रमा गोलभेंडाको दैनिक खपत बढ्दो छ। यस क्षेत्रमा प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष गोलभेंडाको खपत १२ के.जी. रहेको अध्ययनहरुले देखाएको छ। फलस्वरूप बजारमा यसको माग पनि बढ्दो छ। सामान्यतया, गोलभेंडाको खेती खुल्ला जमिनमा हुने भएता पनि प्लाष्टिक टनेलभित्र खेती प्रविधिको विकास भएसँगै वर्षा मौसममा पनि यसको खेती हुन थालेको छ। जसको फलस्वरूप बजारमा स्वदेशी उत्पादनको गोलभेंडा वर्षैभरी खरिद गर्न पाईन्छ।

गोलभेंडाको मौसमी खेती मंसिर महिनामा खुल्ला जमिनमा गर्ने गरिन्छ। मौसमी खेती गर्दा कम लगानीमा बढी उत्पादन लिन सकिने हुँदा बजारमा आपूर्ति पनि बढी हुन्छ। अक्टोबर्मा वर्षा मौसममा प्लाष्टिक टनेल निर्माण गरी खेती गर्नुपर्ने हुँदा सिमित जमिनमा मात्र उत्पादन हुने गर्छ, जसले गर्दा बजारमा यो समयमा (असार-कार्तिक महिनासम्म) गोलभेंडाको आपूर्ति पनि कम हुन्छ। सामान्यतया बजारमा कृषि उपजको आपूर्तिको अवस्थाले उक्त उपजको त्यस दिनको मूल्य निर्धारण गर्दछ। होलसेल बजारमा आपूर्ति बढी हुँदा मूल्य घट्ने र कम हुँदा मूल्य बढ्ने हुन्छ। गोलभेंडाको बजार सम्बन्धि भएका विभिन्न अध्ययनहरुले मौसमी (माघ-वैशाख महिना) भन्दा बेमौसमी (असार-कार्तिक महिना) उत्पादनले बढी बजार मूल्य प्राप्त गर्ने देखाएको छ। हालसालै भएको एक सर्भे रिपोर्ट अनुसार पोखरामा गोलभेंडाको बजार मूल्य असोज-कार्तिक महिनातिर सबैभन्दा बढी (औसत मूल्य रु. द्धण.छ प्रति के.जी.) र माघ-फागुनतिर सबैभन्दा कम (औसत मूल्य रु. द्द.ठ प्रति के.जी.) रहेको देखाएको छ। वर्षे गोलभेंडाको मूल्य बढी हुनुका प्रमुख दुई कारणहरु देखिन्छन् : पहिलो यो समयमा तरकारीहरु सबै हाभेष्ट गरेर धान लगाउने गरिन्छ जसले गर्दा सिमित क्षेत्रफलमा मात्रै गोलभेंडा खेती हुने हुँदा बजारमा आपूर्ति कम हुन्छ। अर्को तर्फ नेपालीहरुको महत्वपूर्ण पर्वहरु पनि यही समयमा बढी पर्ने हुँदा बजारमा माग उच्च हुने गर्छ। सिमित उत्पादन तर अत्याधिक माग हुने हुनाले बजार मूल्य बढी हुन्छ। यद्यपि गोलभेंडामा केही तत्वहरुका कारणले गर्दा बजारमा आपूर्ति बढ्दा पनि मूल्य कम नहुने स्थिति सिर्जना भएको देखिन्छ। जस्तै: कोल्डस्टोरको उपलब्धता, प्लाष्टिक टनेल प्रविधिको प्रयोग, कृषि जन्य उद्योग मार्फत मूल्य अभिवृद्धि, निर्यातको सम्भाव्यता आदिका कारण बेमौसममा बजारमा गोलभेंडाको आपूर्ति बढ्ने भएता पनि मूल्य नघट्ने स्थिति हुन्छ।

कास्की जिल्लाको सन्दर्भमा खुल्ला जमिनमा भन्दा प्लाष्टिक टनेलभित्र गोलभेंडा खेती गर्ने प्रचलन बढी छ। तराई क्षेत्रको तुलनामा खेतीयोग्य जमिनको उपलब्धता कम भएको हुनाले पनि गोलभेंडा खेतीले ढाकेको क्षेत्रफल कमै छ। उच्च बजार माग र कम उत्पादनको अवस्थाका कारण यस क्षेत्रमा बेमौसमी गोलभेंडाको बजारको समस्या न्यून छ। तरहिउँदमा तराईमा उत्पादन भएका

गोलभेंडाहरु पहाडी क्षेत्रहरुमा विक्रीका लागि आयात हुने हुनाले यो समयमा बजार मूल्य पनि कम हुने गर्छ । त्यतिबेला प्लाष्टिक टनेलभित्र उत्पादन गरिएका गोलभेंडाको मूल्य तराईबाट आयात भएका गोलभेंडाभन्दा बढी हुने हुँदा बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्दैन । यस्तो अवस्थामा पहाडी क्षेत्रका कृषकहरु मर्कामा पर्ने गरेका छन् । कहिलेकाहीं लगानी समेत उठाउन नसकिने अवस्थामा कृषकहरु पर्ने गरेको कुरालाई मध्यनजर गरी न्यूनतम समर्थन मूल्य जस्तो मूल्य नीति अवलम्बन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

पुस्तिका तयारी विधि :

कास्की जिल्लामा अवस्थित पोखरा माहानागरका धेरै जसो बडा समेटिने गरि प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना कार्यान्वयन इकाई, कास्कीमा सुचीकृत गोलभेडा किसानहरु तथा सुचीकृत नभएका किसानहरुलाई प्रतक्ष्य भेटि पूर्व तयार प्रश्नावली लाई आधार बनाएर प्रतक्ष्य व्यक्तिगत वार्तालाप विधिबाट प्रारम्भिक तथ्यांक लिइएको थियो, गोलभेडा खेतीको लगात-आम्दानीको आवश्यक सूचकहरु समाहित गरि प्रश्नावली तयार गरिएको थियो, तयार प्रश्नावलीका बारेमा तथ्यांक संकलनका लागि तथ्यांक संकलन गर्ने (कृषिमा स्नातोकोत्तर गरिसकेको १, स्नातोकोत्तर गर्दै गरेको -१, स्नातक गर्दै गरेका-२ गरि जम्मा ४ जना) ४ जना तथ्यांक संकलनकर्ताहरुलाई अभिमुखीकरण गराई प्रश्नावलीको उद्देश्यका बारेमा प्रस्ट पारि फिल्डमा खटाईएको थियो । तथ्यांक संकलनका क्रममा संगलग्न किसानहरुको सुची अनुसूची-१मा संगलग्न गरिएको छन्यूनतम समर्थन मूल्य निर्धारण तथा प्लास्टिक घरमा गोलभेडा खेतीको लाभ-लागत अनुमानका लागि केही द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त तथ्यांकहरु जस्तै, पोखरामा संचालित सब्जी मण्डीहरु, विभिन्न कृषि कार्यालयका वेबसाईटहरुमा रहेका विवरण, पुस्तिका, ब्राउसर तथा अन्य सामग्रीहरु, पोखरा माहानागर कृषि शाखाबाट संचालित वेबसाईटबाट प्राप्त जानकारी, आफू किसानका खेतबारीमा जादा किसानसंगबाट प्राप्त जानकारी तथा यसै कार्यालयबाट अधिल्ला वर्षहरुमा निस्किएका पुस्तकहरुबाट प्राप्त तथ्यांक, अनौपचारिक रुपमा विभिन्न कृषि कार्यालय तथा कृषि कर्ममा (विशेष गरि गोलभेडा खेति) जोडिएका व्यक्तित्वहरुसंगको व्यक्तिगत वार्तालाप आदि कुरालाई आधार बनाएर पोखरा माहानागरमा गोलभेडा खेतीमा लाग्ने खर्च र आम्दानीको विश्लेषण गरिएको छ, विभिन्न विधिबाट प्राप्त तथ्यांकलाई एम. एस. एक्सल सिटमा प्रविष्ट गरि विभिन्न सूचकहरुको कुल जोड, औषत, प्रतिशत आदि निकाली आएका सूचकहरुको तथ्यांकलाई विश्लेषण गरि प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना, परियोजना इकाई कास्कीको वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम न्यूनतम समर्थन मूल्य निर्धारणका लागि तथ्यांक संकलन र विश्लेषण अन्तर्गत यो पुस्तिका तयार गरिएको हो ।

यो पुस्तिकामा हाल यस क्षेत्रमा प्रचलनमा रहेका अस्थाई (बाँसले बनेका) तथा स्थाई (MS फलामले बनेका) टनेलको जम्मा लाग्ने लागत र आम्दानी विश्लेषण गरिएको छ, पोखरामा संरक्षित कृषि अन्तर्गत गोलभेडा वाली विशेषगरि बेमौसमी रुपमा (असर- मंसिर/पुष) गरिने कुरालाई मध्यनजर गर्दै यहाँ न्यूनतम समर्थन मूल्य सिफारिस गर्दा यी ६ महिनामा हुन आउने खर्च तथाआम्दानीलाई आधार मानि यिनै ६ महिनाका लागि मात्र लागु हुने गरि निर्धारण गरिएको छ,

गोलभेंडाको उत्पादन लागत खर्च

गोलभेंडाको मौसमी र बेमौसमी गरी दुई सिजन उत्पादन हुने हुँदा न्यूनतम समर्थन मूल्य निर्धारण गर्दा उत्पादन सिजनलाई पनि ख्यालमा राखिने गरिन्छ। प्लाष्टिक घरभित्रभन्दा खुला जमिनमा गोलभेंडा खेती गर्दा लागत खर्च र बजार मूल्य दुवै कम हुन्छ। बेमौसमी उत्पादनको लागि प्लाष्टिक घर निर्माण गर्नुपर्ने हुँदा घर निर्माणमा लागत बढी लाग्छ, जसले गर्दा पहिलो वर्ष गोलभेंडा खेतीबाट सोचेजस्तो आम्दानी नहुन सक्छ, वा घाटा पनि हुन सक्छ।

चित्र १ फलामको प्रयोग गरी निर्मित स्थाई प्लाष्टिक टनेल

तर दोश्रो वर्षपछि भने यसबाट राम्रो आम्दानी हुन थाल्छ। कास्की जिल्लामा विभिन्न समयमा गोलभेंडा खेतीमा उत्पादन लागत खर्च र आम्दानी सम्बन्धि भएका अध्ययनहरूले प्लाष्टिक घरको प्रयोग गरी गरिने गोलभेंडा खेतीले बढी नाफा दिने देखाएका छन्। घर बनाउन प्रयोग हुने सामग्री र लागतको आधारमा प्लाष्टिक घरलाई पनि सामान्य बाँसको प्लाष्टिक घर र एम. एस.पाईपको प्रयोग गरी बनाईएको सेमिहाईटेक टनेलमा विभाजन गरिएको छ। निर्माण लागतको हिसावले एम. एस.पाईपले बनेको टनेल बाँसकोभन्दा महँगो पर्ने तर लामो समय (करिब १५ वर्ष) सम्म टिकाउ हुन्छ। बाँसको टनेलको आयु भनेको ३-४ वर्षको मात्र हुन्छ। सामान्यतया ७२ वर्ग मिटरको बाँसको प्लाष्टिक घर बनाउँदा करिब तीस हजार लगानी लाग्दछ, भने सोही साईजको एम. एस.पाईपको टनेल बनाउन एक लाख देखि एक लाख बिस हजार लाग्दछ। एक रोपनी जग्गामा तीन वटा यस्ता साईजका प्लाष्टिक घर बनाउन सकिन्छ, जसको लागि करिब नव्वे हजारको लगानी लाग्दछ। संरचना निर्माणमा बढी लागत हुने भएता पनि त्यसबाट उत्पादन हुन थालेपछि, आउने आम्दानीले नाफा हुन थाल्छ।

चित्र २ बाँस बाट निर्मित प्लास्टिक अस्थायी टनेल

स्थायी संरचना निर्माणमा हुने पूँजीगत खर्च बाहेक गोलभेंडा उत्पादनमा हरेक वर्ष चालु खर्च अन्तर्गत बीउ, मलखाद र विषादी खरिद, सिँचाई र बेर्ना रोपण, गोडमेल, मलजल र फल टिपाईमा लाग्ने ज्यामी परिचालन खर्च आदि पर्दछन् । चालु खर्च अन्तर्गत हरेक वर्ष हुने संरचनाको मूल्यह्रास, जग्गा भाँडामा लिए बापत तिर्नुपर्ने रकम साथै बैँकबाट लिएको ऋणको व्याज आदि समेत समावेश हुन्छ । यसरी एउटा टनेलबाट गोलभेंडा उत्पादनको लागि औषतमा दश हजारको चालु खर्च हुन्छ । प्रति रोपनी खर्च तीस हजार हुन आउँछ । समग्रमा प्रति रोपनी जग्गामा बाँसको प्लाष्टिक घर बनाई गोलभेंडा खेती गर्दा पहिलो वर्ष औषतमा एकलाख बीस हजार बराबरको लगानी लाग्ने गर्दछ । दोश्रो वर्षपछि चालुतर्फ मात्र खर्च हुने हुँदा लगानी कम हुन जान्छ ।

गोलभेंडाबाट हुने उत्पादन र आम्दानी

खुल्ला जमिनको तुलनामा प्लाष्टिक घरभित्र गरिने गोलभेंडा खेतीले उत्पादन बढी दिने गरेको पाईएको छ । संरक्षित संरचनाभित्र लगाईएको गोलभेंडामारोग तथा कीराको प्रकोप न्यून हुने कारणले उत्पादन राम्रो हुने गरेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । व्यावसायिक गोलभेंडा खेती गर्ने कृषकहरूसँग गरिएको सर्भेहरूबाट प्राप्त भएका रिपोर्ट अनुसार एक रोपनी जमिनमा प्लाष्टिक घरभित्र गरिएको गोलभेंडा खेतीबाट औषतमा छ मिटरक टन फल उत्पादन हुने गरेको पाईएको छ । गोलभेंडाको उत्पादन तथा बजार मूल्य उत्पादन हुने सिजन अनुसार फरक हुने गरेको छ । मंसिर देखि माघ महिनामा गोलभेंडाको अधिकतम र चैत देखि असार महिनामा न्यूनतम उत्पादन हुने गरेको पाईएको छ । गोलभेंडाको बजार मूल्यको सन्दर्भमा भने साउन देखि कार्तिक महिनामा यसले अधिकतम मूल्य पाउने गरेको देखिएको छ । यी महिनामा प्रति के.जी. गोलभेंडाको बजार मूल्य रु. ६०-१२० हुने गरेको विभिन्न समयमा गरिएका सर्भेहरूले देखाएको छ । खुल्ला जमिनमा गोलभेंडाको खेती गर्न नसकिने र बेमौसमी उत्पादनले बजारको माग पूरा गर्न नसक्ने तथा गुणस्तर पनि राम्रो हुने हुँदा यो समयमा गोलभेंडाको बजार मूल्य उच्च हुने गर्दछ । चैत देखि असार महिनामा भने गोलभेंडाको बजार मूल्य न्यूनतम हुने गर्दछ । यो समयमा गोलभेंडाको मूल्य

रु. २०-३० हुने गर्दछ। तर फार्म गेट मूल्य सधैं खुा मूल्यभन्दा कम हुने हुँदा कृषकले पाउने रकम पनि कम हुन्छ। राष्ट्रिय आंकडा हेर्नेहो भने वार्षिक रुपमा गोलभेंडा कृषकले औषत मूल्य रु. २० पाउने गरेको एक रिपोर्टले देखाएको छ। यस मूल्यमा विक्री गर्दा वार्षिक आम्दानी एक लाख हुन आउँछ।

पहिलो वर्ष संरचना निर्माण गर्नुपर्ने हुँदा लागत खर्च बढी आउने हुनाले गोलभेंडाबाट फाईदा नहुने देखिन्छ। यद्यपि दोश्रो वर्ष पछि भने चालु खर्चमा मात्र लगानी हुने तर उत्पादनमा भने कमी नआउने हुँदा व्यवसायबाट नाफा हुने अध्ययनले देखाएको छ।

पोखरामा बाँसबाट बनेको प्लास्टिक घरभित्र गोलभेंडाको सरदर उत्पादन लागत तथा लाभ विवरण :

विवरण	इकाई	परिमाण	रुपैयाँ/ इकाई	जम्मा
क. चल लागत				
१. मानव श्रम	जना	६०	७००	४२०००
२. ट्रयाक्टरप्रयोग	घण्टा	१.५	१०५०	१५७५
३. प्लास्टिक घर खर्च (१ सिजन)				१५०००
४. स्प्रेयर	घण्टा	१२	३०	३६०
५. विउबेर्ना	ग्राम	४	३५०	१४००
६. मल	ट्रयाक्टर	२.	३०००	६०००
७. कुखुराको मल	बोरा	१२.	३८०	४५६०
ड. रासायानिकमल				०
युरिया	के. जी.	५	२५	१२५
डी. ए.पी.	के. जी.	७	५२	३६४
पोटास	के. जी.	५	४०	२००
सुक्ष्म खाद्यतत्व	के. जी.			७४५
ढ. बालिसंरक्षण, विसादी	रुपैया			३४३२
१० व्यवस्थापन लागत	रुपैया			२८७५
११. जग्गा भाडा	रुपैया			६५००
१२. अन्य खर्च	रुपैया			१०००
जम्मा चल लागत				८६१३६
१३. चल लागतमा व्याज				७२००
अ) जम्मा चललागत				९३३३६
आ) निश्चित लागत				०
१. पानिकर				१००
२. मर्मत तथा सुधार खर्च				२००
३. मूल्यहास				१००
आ) जम्मा निश्चित लागत				४००

क.	कुल खर्चलागत(अ+आ.)				९३७३६
ख.	फार्म गेटमा कुलआम्दानी				०
१.	मुख्यआम्दानी	कि. ग्रा.	४८८०	६५	३१७२००
	नजिकको थोक बजारमा लादा हुनेदुवानी खर्च				१०००
	कुल नाफा				२२२४६४
	लाभ लागतऔसत				२.४

बाँसवाट बनेको प्लास्टिक टनेलको हकमा यो टनेल ३ वर्ष सम्म खप्ने आधार मानि लागेको पूरा लागतको (३ ओटा टनेल प्रति टनेल रु ३०,००० का दरले ९०,००० प्रति रोपनी) प्रति वर्ष लागत भनि विभाजन गरिएको छ। पूरा लागतको प्रति वर्ष लाग्ने ब्याजको पनि गडना गरिएको छ। पोखरा क्षेत्रमा गोलभेडा व्यावसायिक तरिकाले बेमौसमी रूपमा ६ महिना मात्र उत्पादन हुने भएकाले जग्गा भाडाको दर ६ महिनाको मात्र गणनागरिएको छ, मूल्यको हकमा ६ महिनामा पोखराको थोक बजार तथा सर्भेवाट प्राप्त भएको प्रति के. जी. मूल्यको औसत रकम लाई आधार मानिएको छ।

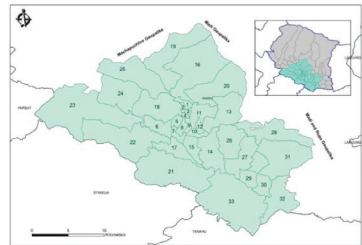
फलामबाट बनेको प्लास्टिक घर भित्र गोलभेडाको सरदर उत्पादन लागत तथा लाभ विवरण :

	विवरण	इकाई	परिमाण	रुपैयाँ/ इकाई	जम्मा
क.	चल लागत				
१.	मानव श्रम	जना	६०	७००	४२०००
२.	ट्रयाक्टर प्रयोग	घण्टा	१.५	१०५०	१५७५
३.	प्लास्टिक घर खर्च (१ सिजन)				१२९३३
४.	स्प्रेयर	घण्टा	१२	३०	३६०
५.	बिउवेर्ना	ग्राम	४	३५०	१४००
६.	मल	ट्रयाक्टर	२.	३०००	६०००
७.	कुखुराको मल	बोरा	१२.	३८०	४५६०
८.	रासायनिकमल				०
	युरिया	के. जी.	५	२५	१२५
	डी. ए.पी.	के. जी.	७	५२	३६४
	पोटास	के. जी.	५	४०	२००
	सुक्ष्म खाद्यतात्व	के. जी.			७४५
९.	बालिसंरक्षण, विषादी	रुपैया			३४३२
१०.	व्यवस्थापन लागत	रुपैया			२८७५
११.	जग्गा भाडा	रुपैया			६५००
१२.	अन्य खर्च	रुपैया			१०००
	जम्मा चल लागत				८४०६९
१३.	चल लागतमा व्याज				३१०४०
अ)	जम्मा चललागत				११५१०९

आ) निश्चित लागत				०
१. पानिकर				१००
२. मर्मत तथा सुधार खर्च				२००
३. मूल्यह्रास				१००
आ) जम्मानिश्चित लागत				४००
क. कुल खर्चलागत(अ+आ.)				११५५०९
ख. फार्म गेटमा कुलआम्दानी				०
१. मुख्यआम्दानी	कि. ग्रा.	४८८०	६५	३१७२००
नजिकको थोक बजारमा लादा हुनेहुवानी खर्च				१०००
कुल नाफा				२००६९९
लाभ लागतऔसत				१.७

सुरुको वर्ष प्लास्टिक सहितको लगानी रु. १,२०,००० र १ रोपनीमा ३ वटा प्लास्टिक घर अट्ने हुनाले जम्मा रकम रु ३,६०,००० र प्लास्टिकको ३ वर्ष आयु मानि १५ वर्षमा थप ४ वटा प्लास्टिकको मूल्य प्रति प्लास्टिक ७,००० कायम गरि रु. २८,००० थप गरिएको छ । यसरी आएको एकमुष्ट रकम लाई १५ ले भाग गरि प्रति वर्षको औसत रकम निकालिएको छ । सुरुको वर्षको लगानीको ८% ले ब्याज कायम गरि गडुना गरिएको छ । पोखरा क्षेत्रमा गोलभेडा व्यावसायिक तरिकाले बेमौसमी रुपमा ६ महिना मात्रउत्पादन हुने भएकाले जग्गा भाडाको दर ६ महिनाको मात्र गणना गरिएको छ । मूल्यको हकमा ६ महिनामा पोखराकोथोक बजार तथा सर्भेबाट प्राप्त भएको प्रति के. जी. मूल्यको औसत रकम लाई आधार मानिएको छ ।

यसरी सुरुमा लगानी बढी देखिए पनि लामो समय अवधिलाई ख्याल गर्नेहो भने फलामबाट बनेको टनेलमा प्रति वर्ष तुलान्मक रुपमा बाँस बाट बनेको टनेल जतिकै खर्च आउने र मर्मतका लागि कम भन्जटिलो देखिन्छ । तर, गोलभेडा एकै ठाउमा लामो समय खेति गर्दा रोग किराको आक्रमण बेसी हुने हुनाले केही वर्षको अन्तरालमा स्थानान्तरण गर्नु राम्रो मानिन्छ, यो कुरालाई मनन गर्ने हो भने बाँस बाट बनेको टनेल बढी उपयोगी मानिन्छ ।

चित्र: गोलभेडाको न्यूनतम समर्थन मूल्यका सर्भे गरिएको स्थान, पोखरा महानगरपालिका

स्रोत: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nepal_Gandaki_Pradesh.svg,

<https://www.pokharamun.gov.np/resource-maps>

तरकारी बालीको लागि मूल्य नीति

कृषि वस्तुमा अपनाईने मूल्य नीति वस्तुको प्रकृति अनुसार फरक पर्दछ। छिटो नाश हुने, लामो समयसम्म भण्डारण गरेर राख्न नसकिने र ठाउँ र सिजन अनुसार उत्पादन लागतमा भिन्नता हुने हुँदा तरकारी बालीमा खरिद सुनिश्चित मूल्य नीति उपयुक्त हुने देखिन्छ। यस खालको समर्थन मूल्य नीतिमा कृषकबाट उत्पादन हुने तरकारी वस्तुको खरिदको सुनिश्चितता सरकारले गर्दछ। यस मूल्य नीति अन्तर्गत सर्वप्रथम सरकारले निश्चित तरकारी वस्तु (उदाहरणको लागि गोलभेंडा) को उत्पादन लागत, बजार मूल्य, आम्दानी, आन्तरिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा माग र आपूर्ति आदिको आधारमातरकारीको आधार मूल्य निर्धारण गर्दछ। कृषकले सरकारले तोकेको आधार मूल्यभन्दा कममा आफ्नो उत्पादन बेच्नु पर्ने स्थिति सिर्जना भएमा सम्बन्धित निकायले सरकारले तोकेको आधार मूल्यमा कृषकहरूबाट तरकारी किन्ने गर्दछ, जसले गर्दा कृषकले आफ्नो उत्पादनबाट राम्रो आम्दानी प्राप्त गर्न सक्छन्। यस किसिमको मूल्य नीति अवलम्बनले कृषकहरूको मनोबललाई अझ बलियो पार्दै उत्पादन वृद्धिमा सहयोग गर्छ।

तरकारी बालीमा न्यूनतम समर्थन मूल्य नीतिको कार्यान्वयन राष्ट्रियस्तरबाट सहजरूपमा हुन नसक्ने हुँदा प्रदेशस्तरबाट यसको कार्यान्वयन हुनपर्ने देखिन्छ। निश्चित तरकारी बालीको आधार मूल्य निर्धारणमा प्रदेश सरकारको प्रमुख भूमिका रहन्छ। प्रदेशभित्र रहेका कृषिका कार्यालयहरूबाट प्राप्त सिफारिस र सल्लाहका आधारमा प्रदेश सरकारले निश्चित तरकारीको आधार मूल्य निर्धारण गर्छ। यसरी सरकारले निर्माण गरेको मूल्य नीतिको कार्यान्वयन भने स्थानीय सरकारबाट हुनुपर्दछ। सम्बन्धित स्थानीय सरकारले निर्माण गरिएको मूल्य नीतिको सफल कार्यान्वयनको लागि दर्ता भएका सक्रिय सरकारीहरूलाई परिचालन गर्न सक्छ। छनौट भएको/का सहकारीहरूले तोकिएको आधार मूल्यमा कृषकहरूबाट उत्पादन भएको तरकारी किन्ने र बेच्ने काम गर्दछ। संघीयसरकारले चाँहि मूल्य नीतिको सफल कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन गरी सम्बन्धित प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउने काम गर्दछ। त्यसैगरी स्थानीय तहबाट भने सहकारीहरूलाई कृषकहरूबाट तरकारी खरिद गर्नको लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थापन गर्छ। यो किसिमको मूल्य नीतिले बजार प्रणालीलाई कुनै बाधा नहुने गरी कृषकको हितको लागि काम गर्दछ।

गोलभेंडामा खरिद सुनिश्चित मूल्य नीति कार्यान्वयनको लागि पहिले यसको आधार मूल्य निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ। उत्पादन लागत, बजार मूल्य र गोलभेंडाको माग र आपूर्तिको आधारमा आधार मूल्य निर्धारण हुन्छ। माथि उल्लेख गरिए अनुसार प्लाष्टिक घर निर्माणमा लगानी हुने हुँदा उत्पादन खर्च पहिलो वर्षमा बढी आउने देखिन्छ। त्यही अनुसार गोलभेंडाको मूल्य निर्धारण गर्नुपर्दछ।

उत्पादन लागत, माग-आपूर्ति, बजार मूल्य प्रवृत्ति, मूल्य अस्थिरता, मूल्य भिन्नता, अन्तर्राष्ट्रिय बजार मूल्य, श्रम मूल्य आदि कुराहरूले न्यूनतम समर्थन मूल्य तोक्नका लागि भूमिका खेलेका हुन्छन्। सामान्यतया प्रति इकाई लाग्ने पुरै लागतको ५०% बढाएर त्यो बालीको मूल्य निर्धारण गरिने भएपनि बजारमा हुने माग र पूर्तिको आधारमा किसानको आफ्नै श्रम र किसानको समयको मूल्यलाई बढाउने रकममा समाहित नगरी मूल्य निर्धारण गर्ने पनि चलन छ। सामान्य अवस्थामा तलका समीकरण प्रयोग गरि न्यूनतम समर्थन मूल्य तोक्न सकिन्छ।

न्यूनतम समर्थन मूल्य (MSP) : प्रति इकाई कुल लागत (C) + C को ५०%
किसानको श्रम समाहित नगरी

न्यूनतम समर्थन मूल्य (MSP) : C + किसानको आफ्नै श्रम बाहेकको खर्च (C-S) को ५०%
यसरी पोखराको हकमा खर्च लाई आधार मानि बाँसवाट बनेको टनेल वाट उत्पादित गोलभेडाको
प्रति इकाई लागत मूल्य रु. १९ लाग्ने भएकाले त्यसमा ५०% रकम जोडी प्रति के. जि. रु. २८.५
न्यूनतम मूल्य निर्धारण गर्न सकिन्छ,

सन्दर्भ सामाग्री

- Maharatha, S., Dahal, B. R., Acharya, N., & Devkota, S. (2019). Price behavior, marketing and consumption pattern of tomato in selected region of western Nepal. *Archives of Agriculture and Environmental Science*, 4(4), 472-477. <https://doi.org/10.26832/24566632.2019.0404014>
- Timilsina, N., and Bhandari, T. (2020). Study on arrivals and pricing situation of major vegetables in Pokhara Wholesale market in Nepal. *Food and Agribusiness Management*, 1(1), 23-30.
- Shrestha, R. B., Huang, W. C., & Ghimire, R. (2014). Market price cointegration of tomato: Effects to nepalese farmers. *International Journal of Food and Agricultural Economics (IJFAEC)*, 2(1128-2016-92041), 87-96.
- Bhattarai, B. K., & GC, A. (2020). GOVERNMENT INTERVENTION STRATEGY IN AGRICULTURE PRICE POLICY: A CASE OF MINIMUM SUPPORT PRICE IN NEPAL. *Ministry of Agriculture and Livestock Development Singhdurbar, Kathmandu*.
- Haque, T., & Joshi, P. K. (2018). Price deficiency payments and minimum support prices-a study of selected crops in India. *Economic and Political Weekly*, 53(20).
- Riplav, J., Yash, J., & Manjunath, C. R. (2018). Estimating of Minimum Support Price (MSP) of crops using data analysis. *International Journal for Research in Applied Science and Engineering Technology*, 6(5), 19-22.
- Sharma, J. V., Yogesh, G., Nishant, J., Lele, Y. A., Aparna, T., & Souvik, B. (2018). Methodology for determining minimum support price for Minor Forest Produce in India. *Indian Forester*, 144(7), 604-610.
- <https://www.financialexpress.com/economy/kerala-to-fix-msp-for-veggies-fruits-among-16-crops-from-november-1/2111120/>

अनुसूची-१:

सि.नं.	नाम	ठेगाना	उमेर
१	उजिर बा. बुढाथोकी	पोखरा १३	५२
२	सरास्वति घिमिरे	पोखरा २५	४३
३	जीवन खनाल	पोखरा १३	३९
४	बद्वि प्र. देवकोटा	पोखरा १३	४६
५	श्याम ब. कार्की	पोखरा १३	४६
६	अग्निमाया बास्तोला	पोखरा १३	४१
७	विष्णु पौडेल	पोखरा २५	४८
८	भिमलाल लम्साल	पोखरा १४	४५
९	सकुन्तला चौधरी	पोखरा १३	४३
१०	घनश्याम बराल	पोखरा १३	६०
११	हरि प्रसाद बराल	पोखरा १३	३६
१२	बद्वि प्रसाद देवकोटा	पोखरा १३	४६
१३	चित्र राज बराल	पोखरा १३	
१४	शिव प्रसाद बराल	पोखरा १३	४४
१५	अस्मिता मगर	पोखरा १३	२५
१६	समिर गुरुङ	पोखरा १४	२८
१७	तिर्थ राज सापकोटा	पोखरा १४	४५
१८	डेट प्रसाद पनेरु	पोखरा १४	५२
१९	गिरधारी बराल	पोखरा २९	६०
२०	लालु प्रसाद पौडेल	पोखरा २५	४८
२१	कृष्ण प्रसाद सुवेदी	पोखरा १४	४८
२२	धन माया तिमिल्सिना	पोखरा २५	३३
२३	टेकनाथ बराल	पोखरा १३	६२
२४	राम बा. पुन	पोखरा १४	४६
२५	हरि बल्लव पौडेल	पोखरा २५	५४
२६	भोजराज पौडेल	पोखरा १३	४०
२७	बाल कुमार पन्त	पोखरा १३	५१
२८	सारदा बराल	पोखरा १३	४१
२९	दिपक तिबारी	पोखरा १३	
३०	गोविन्द बुडा	पोखरा १४	४८
३१	टेकनाथ शर्मा	पोखरा १३	४४
३२	सिता थापा	पोखरा २५	३७

३३	दुर्गा गौतम	पोखरा २५	३८
३४	बिरेन्द्र थापा	पोखरा १४	४४
३५	अमृत अधिकारी	पोखरा १८	२४
३६	पवित्रा सुवेदी	सिम्पानी	५६
३७	महालक्ष्मी घिमिरे	पोखरा २६	४६
३८	दुर्गा गुरुङ	पोखरा १४	३२
३९	गोविन्द पौडेल	पोखरा २५	५६
४०	हरि प्र. पौडेल	पोखरा २५	३८
४१	गुणराज अर्याल	पोखरा ५	
४२	लाल बा. अधिकारी	पोखरा ५	६१
४३	इन्दिरा देवी आचार्य	पोखरा १३	५१
४४	मिन कुमार श्रेष्ठ	पोखरा १४	५०
४५	देव कुमार श्रेष्ठ	पोखरा १३	३७
४६	दिपक प्रसाद तिवारी	धारापानी	
४७	शोभा कार्की	पोखरा १४	३३
४८	कुमार गुरुङ	पोखरा १४	३९
४९	विशोव राज सापकोटा	पोखरा १३	५०
५०	जित बा. गुरुङ	पोखरा १३	५०
५१	टिकाराम बान्तवा	पोखरा ५	५१
५२	महेन्द्र राना	पोखरा १३	४०
५३	दिक्षा पौडेल	पोखरा २५	२३
५४	मनमाया श्रेष्ठ	पोखरा १४	४८
५५	लाल प्र. न्यौपाने	पोखरा १३	४०
५६	पुष्पा घले	पोखरा १४	६०
५७	लेखनाथ सापकोटा	पोखरा २६	५९
५८	खेमराज बराल	पोखरा २५	५६
५९	डोलराज देवकोटा	पोखरा २५	५१
६०	घनश्याम बराल	पोखरा १३	६०
६१	कृष्ण लामिछाने	पोखरा ३१	५२
६२	टित बा. गुरुङ	पोखरा ३२	४५
६३	बलराम तिवारी	पोखरा ३१	६५
६४	सुरेन्द्र तिवारी	पोखरा ३१	४०
६५	बृशपति ढकाल	पोखरा ३०	४५
६६	भिस्म बास्तोला	पोखरा ३१	५२
६७	भगवती तिवारी	पोखरा ३१	३६

६८	केशव प्रसाद तिवारी	पोखरा ३१	५६
६९	प्रकाश लामिछाने	पोखरा ३१	३८
७०	मणि राम ओझा	पोखरा ३१	५९
७१	श्रीधर खनाल	पोखरा ३१	५५
७२	सुरेन्द्र थापा	पोखरा ३१	४३
७३	गोपाल वि. के.	पोखरा ३१	४२
७४	सुरेन्द्र थापा	पोखरा ३१	४३
७५	धनप्रसाद तिवारी	पोखरा ३१	५०
७६	मिरा बराल	पोखरा २६	४५
७७	हरि कुमारी सुवेदी	पोखरा २९	६२
७८	विरेन्द्र भुर्तेल	पोखरा २८	४०
७९	भोला भुर्तेल	पोखरा २८	३५
८०	अनिता भुर्तेल	पोखरा २८	४८
८१	पशुराम पोखेल	पोखरा १४	३६
८२	पुष्प बाँस्तोला	पोखरा ३१	४२
८३	भोजराज भुर्तेल	पोखरा २८	५८
८४	लक्ष्मी न्यौपाने	पोखरा २६	५५
८५	रुका तिवारी	पोखरा २९	५०
८६	विष्णु भण्डारी	पोखरा ३०	४८
८७	गीता देवी बराल	पोखरा २९	४७
८८	आशिष भुर्तेल	पोखरा २८	२६
८९	नारायण भुर्तेल	पोखरा २८	५५
९०	डिल्लीराम भुर्तेल	पोखरा २८	५६
९१	सारदा ढकाल	पोखरा ३०	३६
९२	विष्णु त्रिपाठी	पोखरा २८	५६
९३	राम चन्द्र भुर्तेल	पोखरा ३०	६५
९४	सुर्य भुर्तेल	पोखरा २८	५५
९५	बुद्धि तिवारी	पोखरा २८	६८
९६	बलराम बाँस्तोला	पोखरा २६	४५
९७	देवी हुंगाना	पोखरा २६	४०
९८	निरु न्यौपाने	पोखरा ३३	४८
९९	सुकढेव लामिछाने	पोखरा २८	५२
१००	सुरज तिवारी	पोखरा २९	४९